

ТАҚРИЗ

ба диссертатсияи номзадии **Чуракулзода Умрон Шодикул** дар мавзуи “Хусусиятҳои лексикӣ-сохтории истилоҳоти иқтисодӣ дар забони тоҷикӣ (дар дар асоси маводи хуччатҳои меъёрии соҳаи иқтисодӣ ва луғатномаҳо)” барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисоси 10.02.00 – Забоншиносӣ (10.02.01 – Забони тоҷикӣ)

Омузишу таҳқиқи истилоҳоти соҳавӣ ва муайян намудани ҷойгоҳи он дар илми забоншиносӣ яке аз масъалаҳои мубрам дар замони соҳибистиклолӣ ба шумор меравад. Зеро истилоҳоти ин ё он соҳа барои дақиқу амиқ намудани таркиби луғавии соҳаҳои мазкур мусоидат намуда, барои дар сатҳи зарурӣ дар ҷамъияту истеҳсолот корбаст намудани онҳо шароити мусоидро ба миён меорад. Дар асоси маводи хуччатҳои меъёрии соҳаи иқтисодӣ ва луғатномаҳо муайян намудани хусусиятҳои лексикӣ-сохтории истилоҳоти иқтисодӣ то имрӯз ба риштаи таҳқиқи илмӣ дар шакли рисолаи илмӣ ба таҳқиқ фаро гирифта нашудааст.

Ҳамин ҷиҳати масъаларо ба назар гирифта, **Чуракулзода Умрон Шодикул** рисолаи илмиашро дар мавзуи “Хусусиятҳои лексикӣ-сохтории истилоҳоти иқтисодӣ дар забони тоҷикӣ (дар дар асоси маводи хуччатҳои меъёрии соҳаи иқтисодӣ ва луғатномаҳо)” ба ҳамин масъалаи муҳимму мубрам бахшидааст. Мавзуи таҳқиқи мавриди назар аз зумраи мавзӯҳо ва масоили пажӯҳишиест, ки ба рамзи ихтисоси тасдиқнамудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон 10.02.00 – Забоншиносӣ (10.02.01 – Забони тоҷикӣ) пурра мувофиқат мекунад.

Аҳаммияти мавзуи диссертатсияи номзадии Чуракулзода Умрон Шодикул аз он иборат аст, ки мавзуи мазкур дар забоншиносии тоҷик бори нахуст мавриди таҳқиқ қарор мегирад. Бинобар ин, дар диссертатсия хусусиятҳои луғавию сохтории хуччатҳои меъёрии соҳаи иқтисод мавриди таҳқиқ қарор дода шудааст. Инчунин дар диссертатсия гурӯҳбандии мавзуии истилоҳоти иқтисодӣ, вижагиҳои сохторӣ, нақши воситаҳои калимасоз дар офариниши истилоҳоти иқтисодӣ, таснифи истилоҳоти иқтисодӣ аз ҷиҳати мансубияти забонӣ, ибора-истилоҳоти иқтисодӣ ва нақши феълҳо дар ташкили истилоҳоти иқтисодӣ мавриди баррасӣ қарор гирифта, махсусияти вожагонӣ ва сохтории онҳо муайян карда шуданд.

Навгонии илмӣ таҳқиқ. Диссертатсияи мазкур аввалин пажӯҳишест, ки дар он бори нахуст хусусиятҳои луғавию сохтории хуччатҳои меъёрии иқтисодӣ ва истилоҳоти иқтисодӣ вобаста ба хусусиятҳои сохторӣ маъноии истилоҳоти иқтисодӣ, баромад, тавсиф ва таснифи вожаҳо ва истилоҳот аз ҷиҳати мавзӯӣ дар хуччатҳои меъёрии иқтисодӣ ва луғатҳои соҳавӣ мавриди таҳқиқ ва пажӯҳиш қарор гирифтаанд.

Этимоднокии натиҷаҳои таҳқиқ бо он собит мешаванд, ки дар таҳқиқи диссертатсионӣ аз концепсияҳои илмӣ ва назарии адабиётшиносони ватанию хориҷӣ истифода шудаанд. Дар маҷмӯъ, дараҷаи этимоднокии натиҷаҳои таҳқиқ аз дақиқияти маълумот, мутобиқат намудани ҳаҷми маводи таҳқиқ, коркарди натиҷаҳои таҳқиқ, ҳаҷми интишорот ва интиҳоби дурусти методҳои таҳқиқ бармеояд. **Хулоса ва тавсияҳо** дар асоси таҳлили илмии натиҷаҳои таҳқиқи назарӣ пешниҳод гардида, дурнамои мавзуи таҳқиқӣ муайян шудааст.

Аҳаммияти назарӣ ва амалии таҳқиқ дар он зоҳир мешавад, ки он барои таҳия ва танзими луғатномаҳои иқтисодӣ, таҳия ва сохтани ҳуҷҷатҳои меъёрии иқтисодӣ, таълиму тадриси забони тоҷикӣ дар риштаи иқтисодӣ, навиштани китобҳои дарсии забони тоҷикӣ барои факултети иқтисодӣ, таълими курсҳои махсус мусоидат мекунад.

Довталаби дараҷаи илмӣ доир ба мавзуи диссертатсия 5 мақолаи илмӣ ба нашр расонидааст, ки аз ин номгӯй 3 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҷоп расидаанд. **Маводи интишоргардида** нуктаҳои асосӣ, натиҷаҳо ва мазмуни диссертатсияро инъикос намуда, саҳми шахсии муаллифро собит менамоянд.

Диссертатсияи Ҷурақулзода Умрон Шодикул аз муқаддима, ду боб, хулоса, рӯйхати адабиёт иборат буда, ҳаҷми умумии он 157 саҳифаи ҷопи компютериро дар бар мегирад.

Дар муқаддима доир ба мубрамият ва зарурати таҳқиқи масъалаи мазкур, дараҷаи аз худ шудани мавзуи илмӣ, ҳадафу объекти таҳқиқот, мавзӯ ва масъалаҳои диссертатсия, нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда, этимоднокии натиҷаҳои он, заминаҳои методологӣ ва назариявии он, навгонии илмӣ, аҳаммияти назариявӣю амалии пажӯҳиш баён гардида, мақсад ва вазифаҳои асосии диссертатсия мушаххас шудаанд.

Боби якуми диссертатсия **“Асосҳои назариявӣю таҳқиқии хусусиятҳои лексикӣю ҳуҷҷатҳои меъёрии иқтисодӣ”** ном дошта, дар ин боб масъалаи асосҳои назарӣ-таҳқиқии ҳуҷҷатҳои меъёрии иқтисодӣ, таҳқиқи вожа ва истилоҳот аз ҷониби муҳаққиқони ватанӣ, таҳқиқи вожа ва истилоҳот аз ҷониби муҳаққиқони хориҷӣ, ташаккули истилоҳоти нави иқтисодӣ ва корбурди он дар ҳуҷҷатҳои меъёрии иқтисодӣ, таҳлили назариявии вижагиҳои морфологии ҳуҷҷатҳои иқтисодӣ мавриди пажӯҳиш ва баррасӣ қарор дода шудааст.

Муҳаққиқ ҳангоми таҳлилу баррасии маводи дастрас кӯшиш намудааст, ки истилоҳоти соҳаи марбут ба иқтисодиётро вобаста ба мавриди таҳқиқи илмӣ қарор гирифтанишон ба гурӯҳҳои мушаххас дастабандӣ намудааст. Саҳми олимони ватаниро дар самти таҳқиқи истилоҳоти соҳаҳои гуногуни илм нек арзёбӣ карда, номи як зумраи онҳоро барои рушду инкишоф ва такмили истилоҳоти илмӣ бо камали эҳтиром ёд кардааст. Муаллифи рисола доир ба ин масъала чунин зикр кардааст: “Дар забоншиносии тоҷик, махсусан, дар замони Истиқлол ба масъалаи истилоҳнигориву истилоҳгузинӣ бештар тавачҷуҳ зоҳир

гардид, ки дар ин самт хидмати олимони тоҷик: М. Шукуров, М. Қосимова, А. Ҳасанов, Ш. Рустамов, Б. Камолиддинов, Ҳ. Маҷидов, Д. Саймуддинов, Ф. Зикриёев, Д. Хоҷаев, Ш. Кабилов, С. Назарзода, М. Ҳ. Султонов... ва донишмандони дигар назаррас буда, доир ба масъалаҳои гуногун ва раҳлуҳои мухталифи маъношиносӣ, истилоҳшиносӣ ва сарфу наҳви забони тоҷикӣ таҳқиқоти судманд анҷом додаанд” (Дисс., с. 7).

Дар баробари ин, саҳми забоншиносони хориҷӣ, ба мисли В. В. Виноградов, Л. С. Пейсиков, В. С. Растаргуева, Ю. А. Рубинчик ва дигаронро дар самти омӯзиш ва рушду инкишофи истилоҳоти илмӣ бориз арзёбӣ кардааст.

Истилоҳоти наҳв, ки бо тӯфайли Истиқлолияти Ватан ба соҳаҳои гуногуни илму техника, маҳсусан, соҳаи иқтисодиёт дохил шуда, дар ҳуҷҷатҳои меъриии иқтисодӣ мавриди истифода қарор гирифт, аз ҷониби диссертант дар ин боби кори илмӣ мавриди пажӯҳиш қарор гирифтааст. Диссертант як қатор як қатор истилоҳоти соҳаи иқтисодиётро, ки имрӯз дар соҳаи иқтисодиёти ватанӣ қорбурди васеъ дорад, ҳамчун намунаи рушди истилоҳоти соҳаи иқтисодӣ дар замони соҳибистиқлолӣ мисол овардааст. Чунончи: “Таҳаввули бунёдии иқтисодӣ дар охири садаи XX ва ибтидои садаи XXI таркиби луғавии забони тоҷикиро тағйир дод. Имрӯз барои тамоми соҳибзабонони мо вожа ва истилоҳоти менеджмент, маркетинг, консалтинг, дилинг, холдинг, лизинг, клиринг, селинг, демпингаудит, дилер, спонсор... ва ғайра фаҳмо аст” (Дисс, 46).

Хулоса, аз таҳлилу баррасии умумии боби якум бармеояд, ки диссертант дар чараёни таҳқиқи масъалаҳои муҳими боби мазкур матраҳшуда ба муваффақиятҳои назарраси илмӣ ноил гаштааст.

Боби дуюми диссертатсия таҳти унвони **“Хусусиятҳои лексикӣ маъноӣ ва баромади истилоҳоти иқтисодӣ дар ҳуҷҷатҳои иқтисодӣ ва луғатҳои соҳавӣ”** ба масъалаи таҳқиқи омӯзишу вожа ва истилоҳоти соҳаи бонқдорӣ, андоз ва андозбандӣ, молия, ҳисобдорӣ ва омор, аудит, баромади таърихӣ вожа ва истилоҳоти иқтисодӣ, истилоҳоти аслии тоҷикӣ, вожа ва истилоҳоти иқтибосӣ, ба мисли арабӣ, русӣ, аврупоӣ, тасниф ва таҳлили сохтори вожа ва истилоҳоти иқтисодӣ, вожа ва истилоҳоти сода, сохта, мураккаб, таркибӣ ва ибораистилоҳот бахшида шудааст.

Диссертант дар ин боб барои самаранокии кори таҳқиқ ва бо як низоми муайяну тартиби дурут ба ба роҳ мондани пажӯҳиши масъалаҳои ба боби дуюм дахлдошта, чунон ки дар ҷавб зикр намудем, истилоҳоти соҳаи иқтисодиро дар ҳуҷҷатҳои иқтисодӣ ва луғатномаҳои иқтисодӣ ба гурӯҳҳои алоҳида тасниф намудааст. Бояд зикр намуд, ки хангоми тасниф мавқеи ҳар як истилоҳро вобаста ба соҳаҳои мухталифи иқтисодӣ дар асоси таҳлилу баррасии ҳуҷҷатҳои меъриии иқтисодӣ ва луғатномаҳои соҳаи иқтисодӣ нишон дода қорбурд ва доираи истеъмоли онҳоро дар соҳаи иқтисодиёт бо овардани мисолҳои мушаххас ва далелҳои раднопазир нишон додааст.

Қайд кардан бамаврид аст, ки таърихи баромади вожа ва истилоҳоти иқтисодӣ дар ин баҳши рисола мавриди пажӯҳиш қарор дода шудааст. Бинобар таҳлилу баррасӣ ва хулосаи саҳеҳу мантиқии илмӣ диссертант дар соҳаи иқтисодӣ дар баробари вожа ва истилоҳоти аслии тоҷикӣ (ба қавли диссертант форсиасл) боз истилоҳоти иқтисодии иқтибосшуда аз забони арабӣ, русӣ ва аврупоӣ қорбурд мешаванд. Дар аснои таснифоти истилоҳоти иқтисодӣ ба забонҳо мавқеи қорбурд ва доираи истеъмоли ҳар як истилоҳро низ дар забонамон бо овардани мисолҳои зиёд нишон додааст.

Диссертант барои аз нигоҳи илми забоншиносӣ таъйин намудани сохти вожа ва истилоҳоти соҳаи иқтисодӣ фасли сеюми боби дуюмро бо дарбаргирии панҷ зерфасл ба таҳлили сохтори вожа ва истилоҳоти соҳаи иқтисодӣ баҳшидааст. Аз рӯи таҳлили диссертант маълум мегардад, ки истилоҳоти соҳаи иқтисодиро дар асоси маводи дастрас аз рӯи сохтор чунин гурӯҳбандӣ кардан ҷоиз аст: вожа ва истилоҳоти сода, сохта, мураккаб, таркибӣ ва ибораистилоҳот.

Хулоса, боби дуюми диссертатсия ҳам бо як қатор хусусият ва ҷанбаҳои судбахши илмиаш дар самти омӯзишу таҳқиқи истилоҳоти соҳаи иқтисодӣ дорои аҳамияти баланди илмӣ мебошад.

Диссертатсияи мавриди назар дар баробари муваффақиятҳои арзишманд аз камбудихо оро нест ва зикри чанде аз онҳоро ба хотири пешрафти қорҳои минбаъдаи диссертант лозим мешуморем:

1. Хулосаи умумии диссертатсия дуву ним саҳифаро фаро мегирад, ки тибқи муқаррарот ҳаҷман кам аст.

2. Баъзе ҷумлаҳо дар диссертатсия ба таҳрир ниёз доранд (саҳ. 25, 33, 42).

3. Дар диссертатсия баъзан қоидаҳои имлои забони тоҷикӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, № 268 тасдиқ шудааст, риоя карда нашудааст. Масалан, дар саҳифаҳои 6, 10, 40, 43, 144.

Бояд махсус қайд намуд, ки камбудихоӣ ҷойдошта ба ҳеҷ вазҳ арзиши илмӣ диссертатсия ва таҳқиқоти анҷомдодаи диссертантро кам карда наметавонанд, зеро муаллифи он аз уҳдаи иҷроӣ мақсаду вазифаҳои дар қорӣ таҳқиқотии худ гузоштааш сарбаландона баромадааст.

Диссертатсия аз нигоҳи сохтор, муҳтаво, забон ва равиши таҳқиқ мукамал мебошад. Сохтор ва муҳтавои автореферат бо диссертатсия мувофиқати қомил дошта, он ва мақолаҳои банаҳррасонидаи муаллиф мазмуну муҳтавои диссертатсияро пурра инъикос менамоянд.

Диссертатсияи Ҷурақулзода Умрон Шодикул мавзӯи “Хусусиятҳои лексикӣ-сохтории истилоҳоти иқтисодӣ дар забони тоҷикӣ (дар дар асоси маводи ҳуҷҷатҳои меъерии соҳаи иқтисодӣ ва луғатномаҳо)” ба талаботи бандҳои 31-35-и Тартиб додани дараҷаи илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати

Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021 тасдиқ шудааст, чавобгӯ буда, муаллифи он сазовори дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои филологӣ аз рӯи ихтисоси 10.02.00 – Забоншиносӣ (10.02.01 – Забони тоҷикӣ) мебошад.

Муқарриз:

номзади илмҳои филологӣ,
дотсенти кафедраи забони
тоҷикии Донишгоҳи славянии
Россия ва Тоҷикистон

Амлоев Аминҷон
Ятимович

Нишонӣ: 734041, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ш. Душанбе, ноҳияи Сино, кӯчаи
Ҳисорӣ, бинои 28/1, хонаи 21
Тел.: (+992) 917-58-77-78
E-mail: amloev@mail.ru
«28» марти соли 2025

Имзои Амлоев Аминҷон
Ятимовичро тасдиқ мекунам:
Сардори Раёсати кадрҳои Донишгоҳи
славянии Россия ва Тоҷикистон

Раҳимов Абдуҳамит
Абдибосирович

Нишонии муассиса: 734025,
Ҷумҳурии Тоҷикистон,
шаҳри Душанбе, кӯчаи
М. Турсунзода 30
Тел.: (+992 37) 221-35-50
E-mail: p.rektora@mail.ru
«28» марти соли 2025